

Första resan till Sverige

■ Det var mulet och arktiskt kallt den natten för nästan exakt femtio år sedan, när jag startade på min mest dramatiska barntransportresa till Haparanda. Evakueringsståget på Helsingfors station var betydligt längre än vanligt och på den mörklagda perrongen myllrade det av diffusa skuggor, stora och små. Här och där hördes förtvivlade snyftningar, babyskrik, tröstande förmaningar och ledartanternas tålmodiga råd och förmaningar.

I det svaga skenet från tåg-vagnarnas avskärmade lampor letade jag mig slutligen fram till Röda korsets outröttliga "evakueringschef" Mary Lavonius. Hon stod och pratade med en väninna till mig och utan vidare diskussion gav hon oss båda ansvaret för en andra-klass dagvagn och överlämnade åt oss en namnlista på närmare åtta barn i åldern fyra till elva år.

När man så här efteråt tänker på hela denna fantastiska krigsevakueringssatsning, förstår man inte att den överhuvudtaget kunde lyckas så bra. Jag vet bara hur mödosamt och ansvarsfullt det var för oss två unga och ovana studenter att i drygt två dygn hålla reda på en tåg-vagn full med vilna och förvirrade barn. Och ändå utgjorde vårt arbete bara en minidelen av hela operationen.

★
Det var bestämt att tåget, på grund av risk för flyganfall, skulle rulla endast när det var mörkt. På dagen stod vi på ett stickspår nästans, ingen visste var, och utfodrades på en närliggande bondgård. Dit skulle alla traska genom snödrivorna, i små grupper, välpåälsade för det var svinkallt, närmare minus 30 grader. Då en stor del av våra åttio behövde assistans med påklädningen, var vårt tålmod nog ibland nära bristningsgränsen.

På kvällen stuvades barnen ner i syskonbädd på de hopdragna bänksitsarna eller placerades helt enkelt upp i bagagenäten. Filtar och dynor fanns, men inte alltid tillräckligt, så någon avklädning var det aldrig fråga om. Snarare tvärtom.

Allra svårast var det att ordna underhållning på dagarna. Ibland såg vagnen ut som ett slagfält med pick och pack och bråkiga ungar i en enda röra.

□ Ingen nöjestrapp precis — men bra karl klarar sig själv.

Vi hade med oss en massa papper, pennor och färgkritor, men de dög bara en stund. Det var till exempel helt förbjudet att spela Svarte Petter eller Maja. Alla spelkort beslagtogs som syndens verktyg. Det var bestämt på högre ort.

Om vi, trots alla försiktighetsåtgärder, råkade i en farosituation, var det meningen att barnen snabbt skulle skuttas ner under bänkarna. En helt omöjlig uppgift, då utrymmet var nästan fullt av heta uppvärmningsrör.

★
När evakueringsståget, efter alla strapatser, äntligen ångade in i det upplysta och trygga Haparanda, drog nog var och en en suck av lättnad. Efter det

barnen överlämnats till vänliga svenska tanter i ljusa, välutrustade svenska sovvagnar, drog de finländska färdledarna ut på en paradiska uppköpsrunda. Åtminstone jag köpte mest choklad.

Men lyckan i Haparanda blev mycket kortvarig. Hemresan inleddes redan efter några timmar. Den var dock betydligt bekvämare än färden upp. Vi fick bl.a. breda ut oss i de sov- och förstaklassvagnar som tidigare varit reserverade för gravida och mammor med babybarn.

Den här dramatiska gången utnyttjades vårt i övrigt tomta tåg även av en grupp soldater. 1919 års årsklass hade blivit inkallad.

Nerfärden förlöpte bra ända tills vi kom till Riihimäki, där det var alarm. Klockan var då ungefär ett på eftermiddagen.

Vi stoppades omkring en kilometer utanför stationsområdet, vid en liten träddunge. Alla passagerare måste ut och tåget backade bort för att inte de ovanför kretsande fientliga flygplanen skulle upptäcka oss.

Det var närmare -40° kallt. Där vi låg och tryckte i snödrivorna kunde vi både höra och känna bomberna detonera. Ljudet av en smattrande kul-spruteeld kom allt närmare och när också vår dunge fick sin beskärda del av beskjutningen, ropade någon ur 1919-gruppen på mamma... En äldre kvinna, en av de

våra, iförd ett spetslakan som skyddsdräkt, smög sig fram för att trösta. Alla var säkert lika rädda, men åtminstone jag var helt förstelnad av köld.

Det hela pågick kanske tjuugo minuter. Alarmet avblästes och vi fick återvända till tåget som kommit tillbaka. Riihimäki var dock så illa åtgånget att vi inte kunde fortsätta.

Efter ungefär en timme var bombplanen där igen. På grund av att jag under det första larret förrusit mina tår, blev jag nu tvungen att stanna kvar i min vagn. Första hjälpen för de känslösa fötterna var massage i ett handfat fullt med snö.

Den andra flyggräiden var ganska kort men de stora skadorna och eldsvådorna i Riihimäki gjorde att vi ändå inte kunde sätta oss i rörelse förrän sent på kvällen. När vi körde genom samhället brann det som en enda stor fackla. Så såg det åtminstone ut i våra trötta ögon.

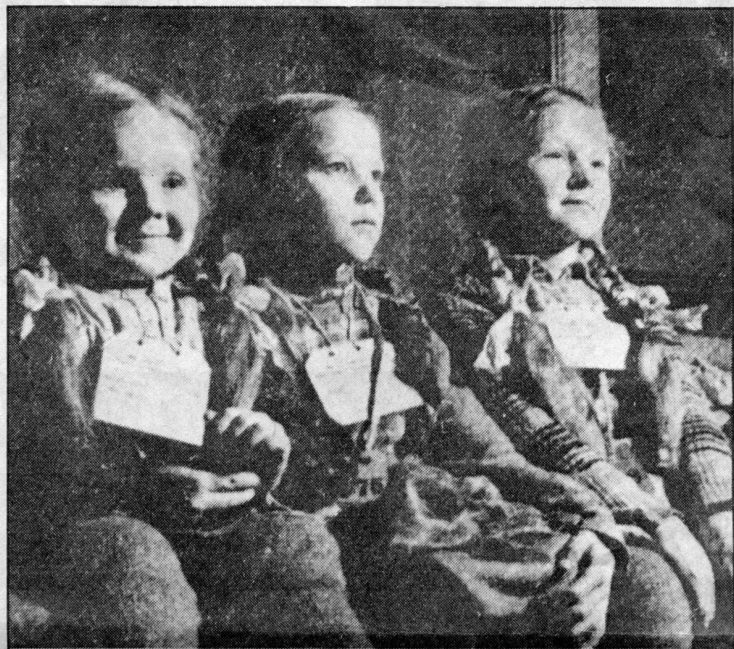
★
Vi kom fram till Helsingfors först närmare midnatt. I samma stund vi steg ner på perrongen blåste alarmsirenen och det var bara för min väninna och mig att med våra tunga ryggsäckar — jag med mina svullna fötter i uppklippta monokängor — vandra ner till järnvägsstationens bombskydd. Där blev vi omedelbart tilltalade av en i vårt tycke suspekt mansperson, som ville veta precis vad som förstörts i Riihimäki. Jag tror ännu i dag att han var spion.

Vid ett-tiden på natten kunde vi äntligen, efter flera dygns sömnlöshet och nervpress, stapplande bege oss mot vår inkvartering. Det var beklagligt i stan och svårt att till exempel se om en svag kantlinje på gatan betydde ett steg uppåt eller ett steg nedåt. Jag misstog mig och föll handlost med mina lösa skodon. Då den otypliga ryggsäcken dessutom var i vägen när jag skulle resa mig, höll vårt helt hysteriska skrattskov aldrig på att ta slut.

Plötsligt dök två välklädda gentlemän fram ur dunklet. De gav oss några högdragna och föraktfulla blickar och den ena sa:

— Stupfulla kvinnor är det värsta jag vet. Och till på köpet i dessa tider...

Margareta Jaatinen

□ Evakueringsresan lärde många barn konsten att vänta utan att klaga, men ibland var nog storebror i beskyddarens roll till stor hjälp.

□ Köerna med barn på väg till Sverige var långa både vid järnvägvagnarna och i hamnarna.